

ISTORIOGRAFIE – ISTORIE – POLITICĂ.
ISTORIOGRAFIA ROMÂNILOR DIN UNGARIA REFERITOARE
LA TRECUTUL ISTORIC AL COMUNITĂȚII (1920- 2010)

Gabriel MOISA*

HISTORIOGRAPHY – HISTORY – POLITICS.
HISTORIOGRAPHY OF ROMANIANS FROM HUNGARY
CONCERNING THE PAST OF COMUNITY (1920-2010)

Abstract

The present research introduces us to some very interesting conclusions on the history of the Romanians in Hungary, and even offers a series of projections on its future, a future that several present leaders of the community do not see in very bright colours.

The considerations on the history of the Romanians in Hungary provide the image of a community almost assimilated today, with a population share that has been continuously decreasing after the Treaty of Trianon. In the '90s only the number of the Romanians in Hungary fell by 25% and the trend has continued even after 2001, the date of the last census. And surely, the next census in Hungary (2011) will confirm this reality. The destiny of the Romanian community has always assumed a persistent struggle to preserve its national identity.

We should also assess that most researchers belonging to the Romanian community in Hungary, with very few exceptions, believe that the population belonging to their own ethnic group from several locations in eastern Hungary settled here in the late 17th century at the earliest and, due to the lack of systematic archaeological researches or archive investigations, the approach of Hungarian historiography was adopted.

Key words: History, Community, Romanians, Hungary, Assimilated.

Românii din Ungaria beneficiază astăzi de lucrări de sinteză care abordează istoricul acestei comunități până în prezent. Autori români din Ungaria și deopotrivă din România au realizat o serie de cercetări care au în vedere tocmai traiectoria comunității în spațiul actualului stat Ungaria. Din prima categorie fac parte contribuțiile lui Gheorghe Petrușan, Emilia Martin și Mihai Cozma, autorii cărții *Românii din Ungaria*¹, cartea Elenei Csobai intitulată *Istoricul românilor din Ungaria de azi*², cea a lui Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din R.P. Ungară*³ sau *Românii din Ungaria*, lucrarea al cărei editor responsabil este Ioan Ciotea fiind redactată de Editura de Carte și Presă „NOI” din Giula, sub egida Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria.

Prima lucrare este ceva mai amplă și abordează aspecte diverse privitoare la românii din Ungaria, de la istoria comunității la cultura populară, tradiții, învățământ, cultură și

* Universitatea din Oradea, gabimoisa@hotmail.com.

¹ Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *Românii din Ungaria*, Editura Press Publica, Budapesta, 2000.

² Elena Csobai, *Istoricul românilor din Ungaria de azi*, Rotapress Nyomda, Giula, 1996.

³ Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din R.P. Ungară*, Budapesta, 1990.

organizarea politică a românilor după 1990. Cea de-a doua este mai degrabă o prezentare succintă pentru cititorii care doresc să cunoască aspectele legate de „venirea și stabilirea” românilor în această zonă, în timp ce lucrarea lui Teodor Misaroș face referire aproape exclusivă la comunitățile românești ortodoxe din Ungaria, lăsând deoparte pe cele greco-catolice. Lor li se adaugă alte cercetări parțiale care fac referire la trecutul minorității românești din Ungaria, de la monografiile sătești până la chestiuni complexe legate de identitatea națională.

Volume de tip sinteză consacrate românilor din Ungaria au apărut și în România. Ele aparțin în primul rând unor autori din centrele universitare sau orașele din partea de vest a României, dar nu numai. Între acestea amintim mai recent contribuțiile lui Radu Păiușan și Ionel Cionchin, *O istorie a românilor din Ungaria*⁴, Petre Bărbulescu, *Drama minorităților naționale din Ungaria*⁵, și Eugen Glück⁶. Un loc aparte îl ocupă lucrarea *The Romanians in Hungary. Dynamics of an ethnic Genocide*, care atrage imperios atenția asupra pericolului deznaționalizării comunității românești din Ungaria⁷. Există și contribuții mai vechi, din perioada interbelică, precum cele semnate de Ioan Georgescu⁸, Vasile Stoica⁹ și George Bacaloglu¹⁰. În cartea sa, *Românii din Ungaria*, scrisă în 1927, Ioan Georgescu amintește despre rămânerea în Ungaria după trasarea granițelor a nu mai puțin de 250.000 de români și deși, spunea acesta, o parte importantă a acestora nu mai vorbesc limba română, mai păstrează o puternică conștiință națională. Ioan Georgescu aprecia că numărul vorbitorilor de limbă română din Ungaria era la 1920 de circa 50.000. La Vasile Stoica cei 50.000 erau toți românii din Ungaria.

După Tratatul de la Trianon românii au fost prezenți, în unele încă mai sunt, în următoarele localități: Aletea, Apateu, Bătania, Bedeu, Bichiș, Bichișciaba, Budapesta, Darvaș, Cenadul unguresc, Ciorvaș, Crâstor, Chitichaz, Giula, Jaca, Leta Mare, Leucușhaz, Micherechi, Otlaca-Pustă, Peterd, Pocei, Săcal, Seghedin și Peterd¹¹. Înainte de această dată, între aceste comunități și marea masă a românilor din Transilvania existau legături naturale, firești, dar după 1920 ei au rămas izolați de blocul românesc, având un destin nu întotdeauna favorabil.

Românii din Ungaria sunt, așa cum susțin cei mai mulți dintre autori, „băștinași pe aceste locuri”¹². Izvoarele istorice și descoperirile arheologice pomenesc despre prezența elementelor daco-romane, romanice și mai apoi românești în zona Crișurilor, încă dinainte de venirea ungarilor în Câmpia Panonică¹³. Primele documente clare care vorbesc despre prezența românilor în zona Crișurilor și estul Ungariei de astăzi datează din secolul al XIII-lea și pomenesc despre un cnezat-țară al „fiilor lui Bela (Bâlea) cneazul”, semnalat de o scrisoare a papei Inocențiu III către episcopul de Caloccea. Tot în scrisoare se pomenea despre o organizație bisericească în interiorul acestei formațiuni, asupra căreia se făceau presiuni de a fi adusă la catolicism. Unii autori, Ștefan Pascu, Radu Popa, Șerban Papacostea, fixează spațial această structură în zona Bihorului, iar sub aspect etnic religia ortodoxă a acestei ierarhii religioase duce clar spre originea română a „fiilor lui Bela cneazul”¹⁴. Ulterior, informațiile documentare sunt din ce în ce mai numeroase și atestă indubitabil prezența românilor în zonă de-a lungul evului mediu până în prezent.

⁴ Radu Păiușan, Ionel Cionchin, *O istorie a românilor din Ungaria*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2003.

⁵ Petre Bărbulescu, *Drama minorităților naționale din Ungaria*, Editura Globus, București, 1991.

⁶ Eugen Glück, *Contribuții la istoria comunităților românești din Ungaria*, în *Revista istorică*, 1994, nr. 5-6, p. 479-485.

⁷ ***, *The Romanians in Hungary. Dynamics of an Ethnic Genocide*, Globus Publishers, Bucharest, 1992.

⁸ Ioan Georgescu, *Românii din Ungaria*, Oradea, 1927.

⁹ Vasile Stoica, *Românii din Ungaria*, în *Graiu românesc*, București, 1928, octombrie, p. 173-176.

¹⁰ George Bacaloglu, *Propaganda în străinătate*, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, 1927, nr. 3-4, p. 65.

¹¹ Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 4.

¹² ***, *Românii din Ungaria*, Editura de Carte și Presă „NOI”, Giula, 2003, p. 1; Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Giula, 2002, p. 13-14; Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 3 etc.

¹³ C.C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, București, 1975, p. 155.

¹⁴ Ștefan Pascu, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în sec. XIII și XIV*, Sibiu, 1944, p. 8-9; Radu Popa, *Zur kirchlichen Organization der Rumänien in Nordsiebenbürgen im Lichte der patriarchalischen Privilegiums von 1391*, în *Ostkirchliche Studien*, 24, 1975, 4, p. 317; Șerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea între cruciată și Imperiul Mongol*, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 59-60.

Pe actualul teritoriu al Ungariei, cel mai numeros grup etnic românesc se găsea pe câmpia situată în vestul Tisei și la nord de Mureș, fiind documentat cu precizie încă din epoca arpadiană. La Giula a fost descoperit chiar și un monument datând din epoca respectivă, este vorba despre vestigiile unei biserici de rit bizantin din 1295¹⁵. Este evident că cei care au ridicat această biserică nu puteau fi decât români. În secolul al XIV-lea și la începutul celui următor, conscripția domeniului Giulei (1525) pomenește mai multe familii românești¹⁶, iar cu prilejul asedierii cetății Giula de către otomani, la 1566, la apărarea ei au participat și localnici români¹⁷. Românii sunt semnalati și la mijlocul secolului al XVII-lea în zona Giulei, chiar de către călătorul turc Evlia Celebi, care la 1666 consemna faptul că aici toți iobagii sunt unguri și români¹⁸, în timp ce la 1651 un ierarh ortodox pe nume Sofronie se intitula „mitropolitul cetăților Lipova și Giula”¹⁹.

Potrivit lui Teodor Misaroș, începând cu secolul al XV-lea, numărul românilor din Ungaria de azi a crescut considerabil prin colonizarea unui număr important de elemente aparținând acestei etnii în zona Crișului Alb, unde s-au stabilit în mod definitiv²⁰. Această realitate este acceptată și de o parte a istoriografiei maghiare, cea care acceptă o realitate istorică de domeniul evidenței documentare. Astfel, istoricul maghiar Hunfalvi Pál susține că încă la 1404, satele Vitha, Keresztúr, Csernetfalva și Zvalt-puszta au fost dăruite de regele Sigismund lui Bolya și fiilor lui, populând aceste părți părăsite cu români, care s-au stabilit pe aceste meleaguri schimbând inclusiv numele unor localități, precum Keresztúr în Crîstor²¹. Informații referitoare la românii din estul Ungariei se mai găsesc până la căderea Ungariei sub turci. Astfel, aflăm că la 1520 iobagii români din Bichiș sunt scutiți de anumite prestări feudale.

Perioada stăpânirii otomane nu a fost una foarte propice pentru comunitățile românești din Ungaria de azi. Permanentele războaie și pustiiri de sate au făcut ca populația, atât cea română cât și cea maghiară, să-și părăsească așezările. Situația va reveni la normal după cucerirea Ungariei de către Habsburgi în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

După alungarea turcilor din centrul Europei, pe teritoriul Ungariei de azi este semnalată în continuare o populație românească considerabilă, mai ales începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea. După o perioadă în care depopularea zonei a fost intensă, cauzată mai ales de cucerirea otomană care a adus cu sine nesfârșite războaie, îndepărtarea acestei stăpâniri a generat repopularea masivă a estului Ungariei de azi, inclusiv cu populație de origine etnică română, absolut necesară muncii câmpului²². În consecință, începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea și pe parcursul secolului al XVIII-lea în aceste regiuni s-a produs o repopulare semnificativă. Acest lucru s-a făcut prin migrație internă, ca urmare a revenirii populației care înainte locuise acolo, prin colonizare organizată de către proprietarii de pământ și prin inițiativa curții imperiale vieneze²³. Specialiștii deosebesc două tipuri de deplasări de populație: *migrația spontană* și *colonizarea organizată*. Prima e mai greu de urmărit, pe când a doua este documentată mai bine²⁴.

Potrivit cercetătoarei Elena Csobai, care în ultimele două decenii a analizat mai îndeaproape chestiunea, în ceea ce privește așezarea românilor după alungarea otomanilor

¹⁵ Eugen Glück, *Contribuții la istoria comunităților românești din Ungaria*, în *Revista istorică*, 1994, nr. 5-6, p. 479; Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din R.P.Ungară*, Budapesta, 1990, p. 122.

¹⁶ Eugen Glück, *Contribuții la istoria comunităților românești din Ungaria*, în *Revista istorică*, 1994, nr. 5-6, p. 479.

¹⁷ Eugen Arădeanul, *Giula în atenția Europei*, în *Calendarul românesc*, 1992, p. 132-134.

¹⁸ Kristó Gyula, *Olvasókönyv Békés megye történetéhez I. A honfoglalástól 1715-ig (Lecturi privind istoria județului Békés I. De la Descălecarea până la 1715)*, Békéscsaba, 1967, p. 66.

¹⁹ Eugen Arădeanul, Lucian Emandi, Teodor Bodogae, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Arad, 1980, p. 48.

²⁰ Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Ediția a II-a revizuită, Budapesta, 2002, p. 18.

²¹ Hunfalvi Pál, *Az oláhok története (Istoria valahilor)*, Budapesta, 1894, vol. II, p. 57-58.

²² Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 5.

²³ Elena Csobai, *Instituțiile purtătoare a identității românilor din Ungaria în perioada dintre cele două războaie mondiale*, în *Lumina*, '90-93, Giula, 1993, p. 7.

²⁴ Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 8.

din acest spațiu există două etape principale. Prima etapă începe la sfârșitul secolului al XVII-lea și durează un secol. Cei mai timpurii coloniști s-au așezat la Giula și Bedeu și erau de religie ortodoxă²⁵. Prima comunitate bisericească ortodoxă s-a constituit la Giula (1695)²⁶, urmată de cele din Chitichaz (1710)²⁷, Jaca (1720)²⁸ și Micherechi (1759)²⁹. Cea de-a doua etapă a început la sfârșitul secolului al XIX-lea și s-a întins până în preajma celui de-al doilea război mondial. Perioada s-a caracterizat prin înființarea de noi sate românești prin „roirea” unei părți a locuitorilor români în spații învecinate și constituirea de așezări noi. Chiar în perioada interbelică sunt semnalate două exemple în acest sens. Este vorba despre Otlaca Pustă, lângă Bichișciaba, și Cserekert, în vecinătatea orașului Leta Mare³⁰. După cel de-al doilea război mondial comunitatea românească din Ungaria nu a mai cunoscut aceste fenomene.

Începând cu secolul națiunilor, ungurii din Imperiul habsburgic au realizat că sunt minoritari în propriul lor areal. Pentru prima dată acest lucru a fost extrem de vizibil în contextul luptei de independență a ungurilor față de Austria în 1848-1849. În perioada dualismului austro-ungar fenomenul de maghiarizare a comunităților etnice nemaghiare a fost de-a dreptul instituționalizat. Administrația de stat s-a implicat direct în acest proces prin intermediul Ministerului de Interne care elibera actele de stare civilă³¹. Potrivit lui Alexandru Ghișa, un bun cunoscător al realităților românești din Ungaria, caracteristică pentru modalitatea de gândire a guvernelor maghiare din perioada dualismului în privința maghiarizării nemaghiarilor este lucrarea lui Simon Telkes, apărută în 1898, *Hogy Magyarosítsuk a Vezeték Neveket? (Cum să ne maghiarizăm numele de familie?)*. În concepția acestui autor, care avea și funcția de președinte al Societății Centrale de Maghiarizare a Numelui, numai cei care își maghiarizau numele puteau fi primiți în societatea maghiară³². Politica de maghiarizare a românilor din Ungaria a fost unul din obiectivele fundamentale ale politicii interne a guvernelor de la Budapesta. Era cel mai numeros grup etnic din Ungaria. Această politică s-a intensificat la începutul secolului al XX-lea. În 1907, Ministerul de Interne de la Budapesta a comandat o lucrare intitulată *Români din Ungaria*, autor Antal Huszár, unde erau trasate principalele obiective care priveau maghiarizarea românilor: Legea lui Apponyi, maghiarizarea grădinițelor de copii prin legea din 1912, maghiarizarea școlilor normale profesionale, înființarea Episcopiei greco-catolice de Hajdudorog, impunerea lui Vasile Mangra ca Mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania, colonizarea Transilvaniei cu maghiari și strămutarea românilor ardeleni în regiuni maghiare³³. Toate au fost puse în aplicare înainte de 1918.

După 1918 lucrurile au luat o întorsătură total nefericită pentru românii rămași în Ungaria. Numeroși preoți și învățători din comunele românești au plecat în România. În fapt școlile nu prea funcționau, iar cele profesionale au fost suprimate. În lipsa învățătorilor români, în aceste școli au predat dascăli unguri. Evident că limba de predare a devenit cea maghiară³⁴. S-a intrat într-o perioadă istorică, în care declararea identității românești în Ungaria se făcea sub imperiul fricii.

Această situație s-a menținut până după cel de-al doilea război mondial, când s-a intrat într-o nouă zodie. Ambele state, România și Ungaria, rămâneau în spatele Cortinei de Fier. În contextul în care acestea deveneau țări „surori” sub imperiul ideologiei comuniste, Ungaria a încercat să salveze aparențele și din punctul de vedere al respectării drepturilor

²⁵ Elena Csobai, *Instituțiile purtătoare a identității românilor din Ungaria în perioada dintre cele două războaie mondiale*, în *Lumina*, '90-93, Giula, 1993, p. 7.

²⁶ Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Ediția a II-a revizuită, Budapesta, 2002, p. 143.

²⁷ *Ibidem*, p. 110.

²⁸ *Ibidem*, p. 172-173.

²⁹ *Ibidem*, p. 182-183.

³⁰ Elena Csobai, *Instituțiile purtătoare a identității românilor din Ungaria în perioada dintre cele două războaie mondiale*, în *Lumina*, '90-93, Giula, 1993, p. 7.

³¹ Alexandru Ghișa, *Maghiarii din România – Români din Ungaria în secolul XX. O analiză comparativă*, în vol. *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, (Coordonatori Sorin Radu, Vasile Ciobanu), Editura Techno Media, Sibiu, 2009, p. 70.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Maria Berényi, *Școlile populare române din Ungaria*, în *Simpozion*, III, Giula, 1994, p. 32.

comunității etnice românești. A existat chiar o îmbunătățire a situației românilor din Ungaria. S-a revenit la crearea de școli românești, înființându-se în 1948 inclusiv o structură culturală a comunității intitulată Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria³⁵. Aceasta a funcționat până în 1956, când statul maghiar și-a retras sprijinul oferit minorităților³⁶. A fost o perioadă propice inclusiv pentru consolidarea unei elite românești. Atunci au luat ființă Catedra de limba și literatura română a Institutului Pedagogic „Juhász Gyula” din Seghedin (1955), Gimnaziul și școala Generală de Stat cu Predare în Limba Română (1946), precum și Școala Pedagogică pentru Învățători cu Predare în Limba Română (1956)³⁷.

Într-un studiu bine documentat în acest sens, Alexandru Ghișa consideră că politica relaxantă a autorităților de la Budapesta în direcția minorităților naționale din Ungaria s-a încheiat la începutul anilor '60 ai secolului trecut, când în istoria Ungariei au avut loc re poziționări importante în multe direcții³⁸. Atunci, prin circulara nr. 44167/1960, emisă de Ministerul Educației din Ungaria, toate școlile cu învățământ național minoritar au fost obligate să renunțe la predarea în propria limbă și să introducă predarea în limba maghiară, începând cu anul școlar 1960-1961³⁹. Rezultatul imediat a fost acela că în toate școlile cu predare în limba română aceasta era transmisă copiilor ca limbă străină, asemeni limbilor rusă, franceză, engleză, germană etc. Se revenea la un sistem școlar similar cu cel instituit de guvernul Gyula Gömbös⁴⁰ la mijlocul anilor '30 ai secolului trecut când, cu excepția germanilor, celelalte minorități erau mult îngădite în accesul la învățământ în limbă proprie⁴¹. Începând din anul școlar 1960-1961, până și la Micherechi, unde anual învățau 300-320 copii în limba română, s-a ajuns în situația ca majoritatea materiilor să fie predate în limba maghiară⁴². Situația nu s-a schimbat nici astăzi.

Cu toate acestea, cei câțiva ani în care s-a învățat în limba română și faptul că după aceea a existat posibilitatea învățării limbii române, fie și numai ca limbă străină, a facilitat apariția unei elite românești, este adevărat că destul de reduse.

Despre o elită românească acționând ca un grup compact în slujba comunității se poate vorbi la începutul anilor '60 ai secolului XX. Membrii acestei elite s-au format în cadrul Catedrei de limba română de la ELTE Budapesta și, la rândul lor, au contribuit la formarea altora, la Catedra de limba română din Institutul Superior de la Seghedin. Această primă generație, din care au făcut parte: Gheorghe Petrușan, Mihai Cozma, Lucia Borza, Gheorghe Santău, Ecaterina Tiritean, Samuel Domokos, Ilie Ivănuș, s-a constituit într-un catalizator pentru românii din Ungaria, contribuind esențial la perpetuarea culturii și valorilor tradiționale ale acestora⁴³. Potrivit lui Cornel Munteanu, bun cunoscător al realităților culturale românești din Ungaria: „Ideea de a da unitate de acțiune și impuls acțiunilor de îmbogățire și păstrare a identității românilor din Ungaria, într-o vreme când politicul deturna naționalul printr-o accentuată linie de asimilare, a făcut ca mai vârstnicii intelectuali să-i caute pe mai tinerii entuziaști, într-un efort comun și programat de a-și organiza în interiorul comunității un forum al intelectualilor români. S-a pornit astfel, după anii '75, inițiativa de cautare și susținere a programelor care să ducă la definirea identității comunitare. Școala în limba maternă (programe, manuale, cărți), biserica românească (reactivarea episcopiei ortodoxe a românilor din Ungaria), tradiții (culegerea și păstrarea creațiilor și producțiilor folclorice din

³⁵ Alexandru Ghișa, *op. cit.*, p. 76.

³⁶ Gheorghe Petrușan, *Pe scurt despre românii din Ungaria*, în *Romanian Journal of International Affairs*, București, vol. X, p. 283.

³⁷ Veronica Garami, *Școala Pedagogică pentru Învățători cu Predare în Limba Română (1953-1958)*, în *Lumina*, '99, Giula, 1999, p. 24.

³⁸ Gergely András, *Istoria Ungariei*, Asociația Culturală Haáz Rezső, Odorheiu Secuiesc, 1993, p. 132-134.

³⁹ Alexandru Ghișa, *op. cit.*, p. 77.

⁴⁰ Prim ministru al Ungariei între 1932-1936. A orientat decisiv Ungaria spre alianța cu Germania nazistă și Italia fascistă, iar Ungaria a aflat o politică revizionistă tot mai accentuată. În plan intern a luat măsuri în direcția îngădirii drepturilor minorităților naționale.

⁴¹ Gheorghe Petrușan, *Școli ale naționalităților în Ungaria*, în *Simpozion*, III, Giula, 1994, p. 18.

⁴² ***, *Micherechi. Pagini istorico-culturale*, Giula, 2000, p. 76 (editor responsabil Maria Berényi).

⁴³ Cornel Munteanu, *Comunitatea românească din Ungaria. Oameni și fapte: Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria*, în *Clipa*, nr. 586, 6 februarie 2003, <http://www.clipa.com/index586.html> accesat la 8 decembrie 2009.

zonele locuite de români), istorie (cercetarea și arhivarea documentelor care vizează românii din Ungaria și zonele locuite de aceștia), mass-media în limba maternă (emisiuni radio-tv în română, presa scrisă în română), forme de reprezentare politică și culturală a comunității românești (Uniunea Democratică a Românilor din Ungaria, Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria), iată câteva din imperativele anilor '60-'80 care au captat atenția intelectualității românești de aici. Afirmăm de pe acum ca aproape aceiași intelectuali au avut de făcut față la toate imperativele vremii, de la învățământ la scrisul beletristic, de la implicare politică la cercetare științifică, de la cartea didactică la cea istorică sau de opinie și atitudine⁴⁴.

Această primă generație de intelectuali a creat o a doua care s-a manifestat destul de activ și continuă încă să se manifeste. Cu Ana Hoțopan, Maria Berényi, Tiberiu Herdean, Ștefan Oroian, Tiberiu Juhas, Elena Csobai, Emilia Martin, Stella Nikula, Maria Gurzău și alții s-a trecut la un nivel superior de manifestare prin crearea unor organisme instituționale care să asigure cadrul adecvat de manifestare a identității naționale. Cu toate că s-au depus eforturi consistente încă din anii '70, primele succese s-au raportat la mijlocul anilor '80, când în Ungaria s-a produs o liberalizare evidentă în sens gorbaciovist⁴⁵. Prima încercare s-a produs în anul 1985 prin înființarea revistei de cultură *Timpuri*, unde s-au reunit multe personalități importante ale comunității: Maria Berényi, Tiberiu Herdean, Mihai Cozma, Gheorghe Santău, Lucia Borza. Revista a apărut până în anul 1990. Proiectele revistei vizau inclusiv elaborarea unor lucrări de istorie despre românii din Ungaria. Poate tocmai de aceea, la începutul anilor 1990 acest grup a fost sufletul înființării *Comunității cercetătorilor și creatorilor români din Ungaria*, care a avut în centrul atenției instituționalizarea cercetărilor referitoare la trecutul românesc din Ungaria⁴⁶. În anul 1993 această *Comunitate* s-a transformat în *Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria*, având trei secții: etnografie, istorie și lingvistică-literară⁴⁷. Directorul instituției este încă de la înființare doamna Maria Berényi, un cercetător de vocație, specialist în istoria românilor din Ungaria, dar nu numai. Această instituție a fost de la bun început principalul element catalizator în direcția promovării culturii și istoriei românilor din Ungaria, cu toate că în ultima perioadă întâmpină greutăți în finanțare din partea guvernului maghiar și a Autogovernării pe Țară a Românilor din Ungaria, forul reprezentativ al comunității în țara vecină.

Din păcate, se pare că această elită românească de excepție este și ultima, deoarece tânără generație, din varii motive, este mai puțin ancorată și interesată în promovarea identității minoritare. Acest lucru arată și conduce clar spre diminuarea considerabilă a comunității românești și o anumită stare de timorare și *frică* de a se declara membru al acestui grup etnic. Fenomenul este aproape generalizat mai ales în rândurile tinerilor din cadrul minorității românești din Ungaria, poate chiar mai mult acum la început de mileniu III, într-o lume în care drepturile minoritare sunt clamate peste tot în Europa. Situația este cât se poate de reală și prezentă inclusiv, cu atât mai grav și periculos pentru viitor, în principala instituție de învățământ în limba română din Ungaria, Liceul „Nicolae Bălcescu” din Giula. Pentru a evidenția această stare de fapt, lăsăm pe Eva Iova, actualmente redactor șef al publicației *Foaia românească* din Giula, atunci redactor la Redacția Românească din Seghedin a Radiodifuziunii maghiare, să vorbească în deplină cunoștință de cauză: „Când în ianuarie, anul acesta (1999 n.n. G.M.) m-am dus la liceu să aflu părerea elevilor despre pornirea unui magazin radiofonic pentru tineri, s-au uitat la mine ca la un extraterestru. Erau vreo 15. În ochii lor vedeam întrebarea: Ce vrea asta de la noi? Puțini au fost cei care au reacționat la cele auzite. Parcă ar fi dormit. Când am fost printre ei a doua oară, au fost mai însuflețiți. (Bineînțeles, vorbeam în ungurește, să nu-i sperii). După o discuție de aproape o oră, mi-au aruncat întrebarea: Dar în ce limbă? Românește? Întrebare pusă de elevii liceului românesc!.... Au trecut de atunci patru luni. Emisiunea a pornit, ea se realizează și se difuzează cu regularitate, dar încă și acum sânt mai mulți în tabăra celor negativi. Însă sânt circa 20 de elevi, din cei aproape 100, care nu-și

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Gergely András, *Istoria Ungariei*, Asociația Culturală Haáz Rezső, Odorheiu Secuiesc, 1993, p. 140-142.

⁴⁶ Cornel Munteanu, *Comunitatea românească din Ungaria. Oameni și fapte: Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria*, în *Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria. Un deceniu de existență 1993-2003*, Giula, 2003, p. 75.

⁴⁷ *Ibidem*.

mai pun întrebarea: Românește?”⁴⁸. Concluzia este cât se poate de clară. Elevii de la Liceul românesc „Nicolae Bălcescu” din Giula au rămas surprinși la final de secol XX, în plin sistem democratic, că cineva le propune o acțiune în care să se vorbească românește. Și mai gravă este realitatea consemnată de Eva Iova, potrivit căreia din cei 100 de elevi ai liceului românesc numai 20 nu erau „speriați” de perspectiva învățării și utilizării limbii române.

Întâmplarea nu este singulară, din păcate. Același fenomen al fricii, când vine vorba de utilizarea de către tineri a limbii române în Ungaria postcomunistă, este prezent nu numai în instituțiile prezumate a fi românești din această țară, ci și în stradă, în spațiul public. Aceeași Eva Iova semnală, în același an 1999, faptul că realitatea este cât se poate de dură din acest punct de vedere: „...Deunăzi îmi povestește o tânără din Micherechi ce i s-a întâmplat într-un atelier de bijuterii din Giula. (...) Era înainte de logodnă, când s-a dus cu viitorul său soț să-și cumpere verighetele. Se uitau tocmai la inele, când au intrat doi consăteni. Fericita mireasă, care poate era amețită de frumusețile văzute, a salutat cunoscuții în limba pe care a învățat-o de la mama sa, și pe care o aude zilnic în biserică. Parcă le-ar fi dat o palmă consătenilor. Trăgând-o la o parte au dăscălit-o: cum crede ea să vorbească românește într-un magazin maghiar, în fața unui vânzător maghiar, într-un oraș maghiar?! Fata rușinată n-a avut curajul să le spună consătenilor, care au avut vârsta bunicilor ei, că în Giula trăiesc mai multe mii de români, că Ungaria este o țară liberă (în sfârșit), și că acest stat de curând a semnat Charta limbilor regionale și de minoritate. Fata era cu totul amețită, iar mirele revoltat. (...)...Dar fără să ne îndepărtăm de temă: Cine este de vină că tinerii români de azi nu mai vorbesc limba maternă? Oare nu noi, adulții? Poate n-am întîrziat încă prea mult cu refacerea acestei deficiențe”⁴⁹. Rămâne întrebarea din urmă care conține implicit îndemnul adresat generației mature din comunitatea românească la perpetuarea limbii prin intermediul tinerei generații, dar mai ales liderilor comunității din Autogovernarea pe Țară a Românilor din Ungaria, obligați prin natura statutului lor la menținerea și încurajarea elementului românesc din Ungaria.

Fenomenul a fost remarcat de mai mulți reprezentanți ai elitei românești din Ungaria, care au tras semnale de alarmă. Astfel, în 1999, Mihaela Bucin atrăgea atenția asupra faptului că generațiile tinere nu mai sunt preocupate de starea minorității din care fac parte, nu cunosc limba română și nu mențin contactul cu fenomenul cultural românesc, nici cu cel tradițional local⁵⁰. Asemeni acesteia, și alți intelectuali români din Ungaria sunt îngrijorați în această chestiune. Pericolul cel mai mare în opinia acestora este faptul că, în viitor, nu va exista schimbul care să perpetueze existența etnică a românilor din Ungaria⁵¹. Trendul existent, susțin aceștia, conduce spre dispariția comunității românești din țara vecină. Printre cauzele care au condus la conturarea acestei stări de lucruri au fost ruperea de blocul românesc după 1918, care au lipsit pe românii de aici de o reală elită intelectuală⁵², statutul ingrat și adesea incert al românilor din Ungaria de-a lungul secolului XX, care „au cântat și dansat pe scena unei orînduiri care nu permitea critica”⁵³, și „asimilarea naturală provocată de apariția societății civice care e concepută și susținută pe concepții care nu au la bază și specificul minorităților”⁵⁴. Cel mai mult a grevat însă asupra comunității românilor din Ungaria sistemul de învățământ care educă tinerii exclusiv în spirit maghiar, ceea ce face ca în învățământul în limba română, limba și literatura română să fie predată ca o disciplină de studiu străină, inclusiv la Liceul „Nicolae Bălcescu” din Giula. Nu există posibilitatea unei formări instituționalizate măcar pentru profesorii de istorie și geografie, care să poată preda în limba română. În acest sens, Mihaela Bucin atrage atenția asupra necesității acute a existenței măcar a unui manual de istorie a românilor din Ungaria, în limba română, în care, în ciuda opoziției autorităților, „indiferent că ne place sau nu, istoria

⁴⁸ Eva Iova, *De la pașpe la opșpe – Liceeni*, în *Lumina*, '99, Giula, 1999, p. 33-34.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 34.

⁵⁰ Mihaela Bucin, *Avem nevoie de istorie?*, în *Conviețuirea (Együttélés)*, an 2, nr. 4, 1998, an 3, nr. 1, Seghedin, 1999, p. 80.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Elena Munteanu Csobai, *Aspecte din istoricul românimii din Bichișcsaba*, în *Sympozion*, I, Giula, 1991, p. 36; Idem, *Instituțiile purtătoare a identității românilor din Ungaria în perioada dintre cele două războaie mondiale*, în *Lumina*, '90-93, Giula, 1993, p. 10.

⁵³ Mihaela Bucin, *Avem nevoie de istorie?*, în *Conviețuirea (Együttélés)*, an 2, nr. 4, 1998, an 3, nr. 1, Seghedin, 1999, p. 80.

⁵⁴ *Ibidem*.

românilor nu poate începe cu anul 894 al erei noastre, nici cu încoronarea Sfântului Ștefan al ungarilor”⁵⁵, ci mult mai devreme, cu epoca dacă și daco-romană, și evidențierea caracterului latin al limbii române. Aceasta cu atât mai mult cu cât în România există un manual de istorie cu multe elemente de istorie a ungarilor, predat în limba maghiară.

Numărul românilor din Ungaria a fost și este un element de discuție amplă, atât în istoriografia maghiară cât și în cea românească. Există păreri împărțite din acest punct de vedere, consecință a condițiilor istorice în care s-a aflat populația de origine etnică română din Ungaria de-a lungul istoriei, până în 1918, și a unei politici extrem de dure de deznaționalizare a românilor dusă de Budapesta în perioada Imperiului Austro-Ungar. Tocmai de aceea, recensămintele din această perioadă nu reflectă întotdeauna realitatea existentă. Cu toate acestea, chiar și datele oficiale arătau faptul că în unele părți din Ungaria, mai ales în Transilvania, românii erau majoritari⁵⁶. Conform recensământului din 1900 românii erau majoritari în Făgăraș (78,8%), Solnoc-Dobâca (76,3%), Caraș-Severin (74,2%), Turda-Arieș (72,6%), Bistrița-Năsăud (69,2%), Cluj (68,8%), Tîrnava Mică (50,8%)⁵⁷.

După 1920 lucrurile s-au schimbat radical. Românii din Ungaria au fost separați de o graniță, producându-se o izolare a lor de blocul național⁵⁸. În spatele frontierei, regimul horthist a declanșat o politică de deznaționalizare insistentă. Coroborată cu plecarea majorității elitei intelectuale și clericale românești în România, aceasta a avut efecte dezastruoase. Practic, școlile și bisericile românești nu mai funcționau din lipsă de dascăli și preoți. Locurile acestora, mai ales ale dascălilor români, au fost ocupate de învățători maghiari care predau în limba maghiară⁵⁹.

Conform statisticilor maghiare, în 1920 în Ungaria mai rămăsese un număr de 23.695 români, reprezentând 0,3% din populația totală a Ungariei. Aceștia fuseseră ruși de grupul etnic românesc majoritar în Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat, recensământul din 1910 consemnând în Ungaria un număr de 2.948.186 locuitori români, reprezentând 16,1% din populația Ungariei⁶⁰. Evoluția ulterioară a populației, conform datelor oficiale maghiare, a avut următoarea configurație:

Anul	Populația	Proporția din totalul populației
1920	23 695	0,3%
1930	16 221	0,2%
1941	14 142 (fără Transilvania de Nord)	0,2%
1949	14 713	0,2%
1960	15 787	0,2%
1970	12 624	0,1%
1980	10 141	0,1%
1990	10 740	0,07% ⁶¹

Datele oficiale de mai sus sunt extrem de îngrijorătoare. De la un recensământ la altul, numărul românilor din Ungaria a scăzut într-un ritm alert, cu deosebire după 1960. Trendul a continuat și mai accentuat după căderea comunismului. Astfel, recensământul din februarie 2001 a consemnat faptul că în Ungaria mai trăiesc 7.995 de persoane care se declară români, iar 8.842 de cetățeni ai Ungariei au recunoscut limba română drept limbă maternă⁶¹. În fine, alții câțiva, până la 9.162, au spus că se leagă într-un fel sau altul de tradiții și valori

⁵⁵ *Ibidem*, p. 81.

⁵⁶ A se vedea *Recensământul din 1900. Transilvania*, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1999 (coordonator Traian Rotariu); *Recensământul din 1910. Transilvania*, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1999 (coordonator Traian Rotariu).

⁵⁷ Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 8-9.

⁵⁸ Mihai Cozma, *Evoluția istorică a identității noastre românești/ Ce s-a întâmplat și de ce?*, în *Conviețuirea (Együttélés)*, an 2, nr. 4, 1998, an 3, nr. 1, Seghedin, 1999, p. 102.

⁵⁹ Maria Berényi, *Școlile populare române din Ungaria*, în *Simpozion*, III, Giula, 1994, p. 32.

⁶⁰ Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.* p. 9.

⁶¹ ***, *Românii din Ungaria*, editor responsabil Ioan Ciotea, Giula, 2004 (în continuare: *Românii...*), p. 148.

culturale românești⁶². Poate cel mai alarmant din acest punct de vedere este faptul că dintre toate minoritățile naționale din Ungaria, conform datelor oficiale, singura care cunoaște o scădere constantă este cea română⁶³. Scăderea s-a accentuat foarte mult după 1990. Potrivit recensământului din 1990, s-au declarat români 10.740 persoane. În 2001 numărul lor ajunsese la 7.995.

Cu toate că datele oficiale oferă aceste cifre, așa cum subliniază și autorii uneia dintre cele mai bine documentate lucrări despre românii din Ungaria, Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, între români, atât între cei din Ungaria cât și între cei din România, există convingerea că numărul membrilor acestei comunități din Ungaria este mai mare dar, din varii motive, acesta nu apare în statisticile oficiale.

Așa cum am mai spus, datele oficiale consemnau pe teritoriul Ungariei în 1920 un număr de 23.695 români. Alături de aceștia mai existau, conform acelorași surse, 88.871 vorbitori de limbă română⁶⁴. Ștefan Manciușea vorbește, la rândul său, de 120.000 de români rămași după Trianon în Ungaria⁶⁵. Cele mai curajoase afirmații în acest sens sunt făcute de Ioan Georgescu în cartea *Românii din Ungaria*, publicată în 1927, unde aprecia numărul românilor din Ungaria la 250.000⁶⁶. Ioan Georgescu considera la momentul 1927 că o parte a acestora nu mai utilizează limba română, dar sunt animați încă de puternice sentimente naționale românești. Acest lucru se vede, spunea el, din fidelitatea arătată religiilor ortodoxă și greco-catolică⁶⁷. Aproximativ în aceeași perioadă, Vasile Stoica aprecia numărul românilor din Ungaria la 50.000 de suflete⁶⁸, iar deputatul maghiar din Parlamentul de la Budapesta, Victor Knaller, avansa la rândul său aceeași cifră⁶⁹. Un lucru este însă cert, acela că există mai multe puncte de vedere față de problema numărului românilor din Ungaria după 1920. Datele oficiale de la Budapesta susțin anumite cifre, în timp ce istoricii au mai multe puncte de vedere, absolut toate oferind cifre superioare statisticii oficiale. Faptul că numărul românilor din Ungaria este în realitate mai mare decât cel oficial este relevat, după 1990, de alegerile pentru autoguvernările locale și minoritare. Spre exemplu, cu prilejul alegerilor din 2002, în unele localități candidații români au obținut mai multe voturi decât numărul persoanelor consemnate oficial ca membri ai acestei comunități. Cel mai frapant este cazul petrecut în Leucușhaz, unde candidatul român a avut de 28 de ori mai multe voturi decât numărul românilor din statistica oficială. Situații similare s-au mai petrecut la Crîstor, de 18 ori, Apateu și Săcal, de 10 ori, Otlaca-Pustă, de 3 ori, Bedeu, de 10 ori, etc.⁷⁰, în condițiile în care nu numai românii puteau vota. Explicația poate veni din faptul că, singur, în fața buletinului de vot, individul scapă de orice fel de angoasă și prin votarea candidatului român își afirmă implicit apartenența la această etnie. În acel moment el nu mai are în față autoritatea, ci doar propria conștiință. Realitatea rămâne însă: românii din Ungaria le era frică în anul 2002 să se declare români. Acest lucru este afirmat și de o parte a elitei românești din țara vecină. O lăsăm în acest sens să vorbească pe Ana Borbély care spune, referindu-se la recensămintele populației din Ungaria, că „în cele mai multe cazuri unele date nu corespund datelor reale, deoarece ele au fost culese prin anchete și prin condiții (circumstanțe) sociale istorice, politice variate și diferite. Circumstanțele anchetei bazate pe chestionar reprezintă un context oficial și, cu toate că la ultimul recensământ cei întrebați nu s-au nominalizat, ci și-au păstrat anonimatul, foarte mulți dintre cei întrebați și anul trecut s-au temut că dacă se declară români ar

⁶² Ana Borbély, *Datele recensământului din 2001 referitoare la comunitatea românilor din Ungaria*, în *Simpozion*, II, Giula, 2003, p. 144.

⁶³ *Românii...*, p. 14.

⁶⁴ ***, *The Romanians in Hungary. Dynamics of an Ethnic Genocide*, Globus Publishers, Bucharest, 1992, p. 56.

⁶⁵ Ștefan Manciușea, *Granița de apus a românilor*, în *Revista istorică*, nr. XXV, București, 1943, p. 18.

⁶⁶ Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 7; ***, *The Romanians in Hungary. Dynamics of an Ethnic Genocide*, Globus Publishers, Bucharest, 1992, p. 57; Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 9.

⁶⁷ Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 7.

⁶⁸ Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 9.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Ana Borbély, *Datele recensământului din 2001 referitoare la comunitatea românilor din Ungaria*, în *Simpozion*, XII, Giula, 2003, p. 158.

putea avea neplăceri, însă dacă se declară unguri cu limbă maternă română nu vor avea mari probleme. Față de cifrele din recensământurile anterioare, datele referitoare la etnia română au indicat cifre diminuate treptat⁷¹.

Afirmația este extrem de gravă și exprimă o realitate care trimite la actualul destin al comunității românești din Ungaria în secolul XXI, când drepturile minoritare sunt clamate în toate documentele oficiale ale Uniunii Europene. În egală măsură, afirmația este cu atât mai relevantă cu cât vine din partea unui membru de frunte al minorității române, care simte direct pulsul vremurilor. O posibilă soluție pentru remedierea acestor stări de fapt, care aduc prejucii comunității, le oferă aceeași Ana Borbély. În primul rând ar trebui întărită coeziunea de grup minoritar, iar mai apoi ar trebui să se explice mai bine care este diferența dintre cetățenie și naționalitate. Dar, spunea Ana Borbély, cel puțin la fel de important ar fi ca „cei care culeg datele din satele noastre românești, să fie români, așa încât să nu exprime o stare de mirare (uimire) atunci când se declară cineva român, ci tocmai invers, să se exprime empatia și simpatia față de cel întrebat, în așa fel încât acesta să aibă curajul să se declare român”⁷². Ana Borbély sugerează aici implicit posibilitatea timorării celui chestionat de către recenzor și credința că datele sunt distorsionate chiar de la recensământ.

În concluzie, se poate spune că populația de origine etnică românească din Ungaria a scăzut în permanență după 1920. Ritmul a fost ceva mai lent până în 1960. După aceea, procesul de dispariție a comunității românești prin asimilare a fost din ce în ce mai rapid. Practic, conform inclusiv datelor oficiale maghiare, românii din Ungaria au scăzut cu două treimi față de 1920. În ultimii 50 de ani, tot mai puțini se declară vorbitori de limbă maternă română. Limba română, ca limbă maternă, se vorbește din ce în ce mai puțin în satele românești. Peste tot, procesul de schimbare a limbii în favoarea celei maghiare este în fază avansată. Situația cea mai fericită se consemnează în Micherechi, unde în ultimii 50 de ani numărul celor care se declară vorbitori de limbă maternă română a scăzut cu numai 33 %. Aceasta în condițiile în care în perioada interbelică localitatea era locuită aproape exclusiv de români. În schimb, în Vecherd bunăoară, în 2001, nimeni nu s-a mai declarat la recensământ ca având limba maternă română⁷³. Unii specialiști români din Ungaria au ajuns la concluzia că singura modalitate prin care se mai poate menține limba minorității române în Ungaria, în condițiile perpetuării aceleiași atitudini a statului maghiar și în lipsa unor politici coerente concrete în acest sens ale statului român, este implicarea masivă a bisericilor românești, indiferent de confesiune. Acestea ar trebui să ajute comunitățile în a se separa social, cultural și ca limbă de majoritate, să încurajeze răspândirea limbii române și a registrului bisericesc (stilul elevat, varianta standard), să sprijine folosirea variantei locale a graiului românesc, să accepte un rol mult mai activ în cadrul comunității, să încerce influențarea unui număr cât mai mare a membrilor ei pe parcursul întregii vieți și, în fine, să compenseze presiunea politică la care sunt supuși românii, astfel încât să dispară sentimentul de frică în fața chestionarelor oficiale⁷⁴. Alții, în schimb, sunt mai pesimiști și consideră că „eforturile” statului ungar în direcția asigurării condițiilor propice de dezvoltare pentru români au condus, după cum era și firesc, la un eșec programat. Acest fenomen este demonstrat în prezent de „tendința puternică de părăsire a limbii și tradițiilor culturale române, slăbirea conștiinței etnice-naționale”⁷⁵, care se pare că este ireversibilă. Mihai Cozma, fost profesor la Catedra de limba și literatura română în cadrul Universității din Seghedin, atrăgea atenția asupra faptului că procesul este favorizat chiar de instituția de autoadministrare a românilor din Ungaria, așa cum a fost ea creată în 1995. În opinia universitarului român din Seghedin, sistemul autogovernării este cât se poate de nepotrivit pentru comunitatea românească din Ungaria. „Azi, românii din Ungaria alcătuiesc o microsocietate plină de încordări dezbinatoare, lipsită mai ales de solidaritatea cuvenită între instituții și indivizi, fapt care îi determină pe mulți români să se retragă din colectivul de care ar trebui să aparțină activ. Acest fapt contribuie

⁷¹ *Ibidem*, p. 158-159.

⁷² *Ibidem*, p. 159.

⁷³ *Ibidem*, p. 154-155.

⁷⁴ *Idem*, *Relația dintre biserică și menținerea limbii minoritare*, în *Simpozion*, III, Giula, 2004, p. 192.

⁷⁵ Mihai Cozma, *Despre un proces numit asimilare etnică (Analiză de caz: românii din Ungaria)*, în *Conviețuirea (Együttélés)*, an 6, nr. 3-4, 2002, an 7, nr. 1-2, Seghedin, 2003, p. 26.

puternic la asimilarea în rândurile ungurimii”⁷⁶, spunea acesta, lăsând să se înțeleagă faptul că la conturarea acestei realități a contribuit și legislația minoritară în vigoare în Ungaria. Profesorul Mihai Cozma critica și o anume neputință a liderilor forurilor de autoadministrare românești din Ungaria de a colabora efectiv și eficient cu România⁷⁷, în condițiile în care această colaborare ar fi benefică pentru comunitate. Același semnal de alarmă îl trag și alți intelectuali români din Ungaria. Printre aceștia, Gheorghe Petrușan și Emilia Martin, autorii volumului *Românii din Ungaria*, alături de cel pomenit mai sus atrag atenția asupra pierderii de teren din partea graiului românesc în Ungaria.

Sub aspect religios, se poate spune că în sânul comunității românești din Ungaria domină confesiunile ortodoxă și greco-catolică. Desigur că cei mai mulți au fost și sunt cei de religie ortodoxă. În spațiul geografic despre care discutăm, estul Ungariei de după 1920, elementul ortodox a fost legat în cea mai mare măsură de prezența românilor. Într-o lucrare bine documentată, susținută inițial ca teză de doctorat (1973) în cadrul Institutului Teologic de Grad Universitar din București, intitulată *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Teodor Misaroș (1921-1983) realizează o extrem de amănunțită istorie a comunităților ortodoxe din această țară. Preot, protopop al tractului Micherechi, iar din 1976 până la moarte vicar episcopal al Vicariatului Ortodox Român din Ungaria, Teodor Misaroș era un foarte bun cunoscător al realităților istorice legate de comunitatea românească ortodoxă din Ungaria⁷⁸. Preluând o serie de informații din bibliografia edită, autorul își asumă opinia unei bune părți a istoriografiei profesionale românești potrivit căreia creștinismul răsăritean a fost prezent în această parte a Ungariei încă de la jumătatea secolului al X-lea și începutul secolului următor⁷⁹, înainte de venirea ungarilor în zonă, considerând că aceștia din urmă au intrat în contact cu creștinismul prin intermediul populației românești găsite în acest spațiu la momentul descălecatului. În sprijinul afirmației sale, Teodor Misaroș aduce drept argument inclusiv o descoperire arheologică datând din secolele X-XI, constând într-o cruce bizantină emailată, descoperită în albia Mureșului și aflată la muzeul orașului Giula⁸⁰. Creștinarea regelui Ștefan cel Sfânt în ritul latin a avut consecințe nefaste în timp pentru comunitățile române ortodoxe, care s-au coagulat extrem de greu în structuri ierarhice proprii. Prima organizație bisericească proprie despre care avem cunoștință pe teritoriul populat de comunități românești din estul Ungariei de astăzi este semnalată în timpul ocupației turcești (1566-1695), când este pomenit un mitropolit pentru cetățile Lipova și Giula⁸¹. Sub oblăduirea acestuia se găsea la 1651 comunitatea românească din Giula.

Deși toate localitățile cu populație românească din Ungaria răsăriteană sunt pomenite în documente începând cu secolele XII-XIII, asemeni localităților din județele Bihor, Arad, Satu Mare⁸², pe măsura înaintării ungarilor spre Transilvania, comunități active ortodoxe, cu preoți și structură bisericească, sunt consemnate după *redimensionarea* Europei odată cu îndepărtarea turcilor din zonă de către Habsburgi, care au ordonat spațiul din toate punctele de vedere, consemnând documentar inclusiv religia căreia aparțineau locuitorii satelor. Astfel, comunități ortodoxe bine închegate sunt semnalate în ordine cronologică următoarele: Giula (1651), Chitighaz (1716), Apateu (1748), Săcal (1759), Cenadul Unguresc (1767), Peterd (1768), Micherechi (1773), Crâstor (1779), Darvaș (1779), Vecherd (1779), Bătania (1784), Bichiș (1788), Budapesta (1808), Bichișciaba (1820), Ciorvaș (1900),

⁷⁶ *Ibidem*, p. 31.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Ediția a II-a revizuită, Giula, 2002, p. 8.

⁷⁹ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1980, vol. I, p. 208; Pr. Prof. I. Rămureanu, *Rolul elementului românesc în creștinarea ungarilor*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an XVIII, nr. 1-2, București, (1980), p. 183; Idem, *Începuturile creștinării ungarilor în credința ortodoxă a Răsăritului. Ortodoxia la unguri până în timpul domniei regelui Ștefan cel Sfânt*, în *Studii Teologice*, seria II, an IX, nr. 1-2, București, 1957, p. 37.

⁸⁰ Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Ediția a II-a revizuită, Giula, 2002, p. 16.

⁸¹ I.D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1977, p. 94.

⁸² Coriolan Suci, *Dictionar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I-II, București, 1967-1968, 435 + 448 p.

Otlaca-Pustă (1913), Aletea (1934), Seghedin (1995), Leucușhaz (1998)⁸³. Toate bisericile ortodoxe erau construite inițial din lemn, la fel ca în întreaga Transilvanie. Prima biserică de piatră a fost ridicată la Giula, în 1762. În 1801 aceasta a fost mistuită de un incendiu, dar a fost refăcută din temelii și inaugurată în 1824⁸⁴. Au urmat cele din Peterd și Cenadul Unguresc, aceasta din urmă fiind o construcție monumentală ridicată în 1808⁸⁵.

Până în secolul al XIX-lea românii din estul Ungariei de astăzi, parte integrantă a blocului confesional ortodox românesc din Transilvania, erau subordonați ierarhiei bisericești sârbești din Karlovitz. În 1814, sub conducerea lui Moise Nicoară din Giula, s-a declanșat o mișcare pentru un episcop român la Arad, soldată cu înscăunarea la 1829 a lui Nestor Ioanovici în funcția de episcop, sub umbrela căruia au ajuns și giulanii⁸⁶. Episcopul de Arad era subordonat însă aceleiași ierarhii din Karlovitz. Ulterior, în cursul secolului al XIX-lea, reprezentanții românilor din aceste părți, mai ales cei din Bichiș, au militat alături de românii din Transilvania pentru constituirea unei ierarhii ortodoxe naționale pentru românii din Ungaria. Acest lucru s-a întâmplat în 1864, când s-a constituit Mitropolia românească ortodoxă a Transilvaniei, iar toții românii aparținând acestei confesiuni au trecut sub jurisdicția acesteia⁸⁷, separându-se de cea sârbească⁸⁸. După 1868, când a fost reînființată Episcopia Aradului, parohiile românești din părțile Ungariei aveau următoarea subordonare: Bătania, Cenadul Unguresc (Protopopiatul Arad), Bichiș, Chitighaz, Giula (Protopopiatul Chișineu Criș). Restul parohiilor ortodoxe aparțineau de Vicariatul Ortodox din Oradea: Apateu, Darvaș, Jaca, Peterd, Săcal, Vecherd (Protopopiatul Oradea), Crâstor, Micherechi (Protopopiatul Tinca)⁸⁹.

După 1920 această structură organizatorică a suferit modificări substanțiale. Practic, cele 19 comunități ortodoxe românești rămase pe teritoriul Ungariei trianonice au rămas fără nicio ierarhie bisericească⁹⁰. Mult mai grave consecințe a avut faptul că după trasarea noilor granițe, majoritatea preoților ortodocși și-au părăsit parohiile plecând în România⁹¹. Doar patru preoți ortodocși mai rămăseseră în Ungaria: Ghenadie Bogoevici la Budapesta, Petru Biberia la Giula II, Vasile Beleş la Chitighaz și Simion Cornea la Bătania⁹². Practic, cei patru preoți îndeplineau toate obligațiile pastorale legate de momentele esențiale: botez, cununii, înmormântări, iar efortul era extrem de mare întrucât toți aveau deja o anumită vârstă. Fără preoți, mulți enoriași ortodocși au trecut la alte culte religioase, mai ales la cele neoprotestante, care au găsit astfel aici teren fertil de manifestare. Lipsiți de orice legătură cu Episcopiile Ortodoxe din care făcuseră parte, Consistoriul Ortodox din Oradea a desemnat, probabil din motive preventive și de legalitate, pe Ghenadie Bogoevici drept conducătorul duhovnicesc al acestor parohii, însărcinare întărită și de Episcopia Aradului⁹³. Guvernul maghiar a creat, la rândul său, un comisariat regal, în frunte cu Iosif Siegescu, preot greco-catolic, care urma să reprezinte interesele românilor din Ungaria. Lucrurile nu au mers tocmai bine, iar colaborarea dintre Ghenadie Bogoevici și Iosif Siegescu a fost extrem de defectuoasă. În întreaga perioadă interbelică au avut loc mai multe încercări, toate eșuate, de a crea o ierarhie bisericească proprie. În consecință, pentru aproape trei decenii situația ortodocșilor români din Ungaria a fost extrem de incertă, mai ales în anii celui de-al doilea război mondial, când s-au făcut eforturi de înglobare a comunităților ortodoxe române din Ungaria în cadrul unei fantomatice Biserici Ortodoxe Maghiare conduse

⁸³ *Românii...*, p. 2.

⁸⁴ Eugen Glück, *Contribuții la istoria comunităților românești din Ungaria*, în *Revista istorică*, nr. 5-6, București, 1994, p. 480.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Cornelia Bodea, *Moise Nicoară (1784-1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat și Crișana*, Arad, 1943.

⁸⁷ Eugen Glück, *Contribuții la istoria comunităților românești din Ungaria*, în *Revista istorică*, 1994, nr. 5-6, p. 481.

⁸⁸ Elena Csobai, *Conviețuirea minorităților în așezările locuite de români*, în *Simpozion*, Giula, 1993, p. 56.

⁸⁹ *Românii...*, p. 3; Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 51.

⁹⁰ Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Ediția a II-a revizuită, Giula, 2002, p. 235.

⁹¹ *Ibidem*, p. 235; Maria Berényi, *Școlile populare române din Ungaria*, în *Simpozion*, III, Giula, 1994, p. 32.

⁹² Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Ediția a II-a revizuită, Giula, 2002, p. 235.

⁹³ *Ibidem*, p. 236.

de un emigrant rus, Mihai Popoff, biserică înființată printr-un decret de regentul Miklos Horthy, în lipsa oricărui temei canonic.

După 1945 parohiile românești au ieșit, una după alta, din Biserica Ortodoxă Maghiară. După intense pregătiri, la 27 martie 1946, în orașul Giula, a avut loc Congresul Național-Bisericesc, în care „se constituie Eparhia Ortodoxă Română, azi Vicariatul Ortodox Român din Ungaria, cu sediul în orașul Giula”⁹⁴, primul vicar fiind Petru Mândruțau⁹⁵. Vicariatul avea trei protopopiate: Giula, Micherechi și Chitighaz. Pentru prima dată după ruperea de blocul românesc, românii din Ungaria aveau ierarhie bisericească proprie. Aceasta aparținea, prin intermediul Episcopiei Ortodoxe a Aradului, de Patriarhia de la București. În anul 1999, Vicariatul a fost ridicat la rang de episcopie. Primul episcop a fost Sofronie Drincec, instalat la 20 februarie 1999 în catedrala Sf. Nicolae din Giula, în prezența patriarhului Teoctist. Acesta a păstorit în fruntea Episcopiei românilor din Ungaria până în 2007, când a fost ales Episcop al Episcopiei Ortodoxe din Oradea. În locul său a fost instalat episcop Siluan Manuilă, originar din părțile Aradului⁹⁶.

În ceea ce privește numărul românilor ortodocși din Ungaria, acesta a variat de la o perioadă la alta, urmând în general un trend descendent. Până la constituirea propriilor structuri religioase, acest număr este mai greu de stabilit, deoarece ei erau recenzați de multe ori alături de cei sârbi, împreună cu care aveau parohii comune: Bătănia, Budapesta, Cenadul Unguresc, Seghedin, nefăcându-se deosebire între ortodocșii de diferite naționalități (români, sârbi, bulgari, ruși, ucraineni etc.). Apartenența la vreo religie a fost înregistrată ultima dată înainte de 1990 tocmai în 1949, iar ultimul recensământ general s-a făcut în 2001⁹⁷. Abia acesta din urmă a stabilit legătura dintre etnie și religie. Conform acestuia, în Ungaria trăiau, la 1 februarie 2001, un număr de 15.298 ortodocși, dintre aceștia 5.598 fiind de naționalitate română⁹⁸.

Începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea, dar mai ales în secolul al XVIII-lea o parte a românilor transilvăneni au acceptat decizia propriilor preoți și s-au unit cu Roma. A rezultat o nouă religie a românilor, cea greco-catolică. În Ungaria de astăzi, comunități românești greco-catolice sunt prezente în partea de nord-est a Ungariei. Este vorba despre satele Bedeu, Pocei și Leta Mare. În trecut au mai existat și alte localități românești trecute la greco-catolicism, precum Nyiradony și Kiskálló, dar unde nu mai sunt greco-catolici români încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, fiind supuși procesului de asimilare etnică⁹⁹.

Primele sate trecute la greco-catolicism în această parte a Ungariei sunt consemnate după consolidarea Episcopiei catolice de Oradea. Conform informațiilor pe care le deținem numărul parohiilor unite din cuprinsul acestei episcopii s-ar fi ridicat în 1715 la 77. Între acestea și Leta Mare, Bedeu, Aciad, Darvaș și Vecherd¹⁰⁰. La mijlocul secolului al XVIII-lea în Bihor a existat un val antiunionist care a condus la revenirea multor parohii la ortodoxie. Dintre cele din Ungaria au mai rămas greco-catolice doar Pocei și Leta Mare¹⁰¹. Crearea unei structuri diecezane greco-catolice la Oradea, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, odată cu instalarea primului episcop unit, Moise Dragoș (1776-1787), a stabilizat lucrurile. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, greco-catolicismul a câștigat din nou teren.

La începutul secolului al XIX-lea greco-catolicii de pe teritoriul de astăzi al Ungariei au fost repartizați, o parte Episcopiei de Muncaci, iar alții celei de Oradea. Aceștia din urmă i-au fost încredințate opt parohii din 21 câte existau. Dintre acestea, la 1819 șase foloseau exclusiv limba română: Bedeu, Almosd, Leta Mare, Vertes, Bagamer, Pocei, iar două, Macău și Hoszúpally, utilizau pentru trebuințele de cult limbile română, ruteană

⁹⁴ Procesul verbal al Congresului Național-Bisericesc din 27 martie 1946, înregistrat la Episcopia Ortodoxă Română din Giula sub nr. 1/1946 apud Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Ediția a II-a, revizuită, Giula, 2002, p. 272.

⁹⁵ Elena Csobai, *Românii din Ungaria după 1945*, în *Simpozion*, Giula, XVI, 2007, p. 74.

⁹⁶ *Noul episcop al românilor ortodocși din Ungaria*, în *Foaia românească*, 23 martie 2007, p. 7.

⁹⁷ *Românii...*, p. 3.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 15.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 1-2.

¹⁰⁰ Eugen Glück, *Contribuții cu privire la istoria românilor uniți din nord-estul Ungariei*, în *Simpozion*, XIII, Giula, 2004, p. 85.

¹⁰¹ *Ibidem*.

și maghiară¹⁰². În celelalte 13 parohii¹⁰³ se utiliza de asemenea limba română ca limbă de cult alături de maghiară și ruteană. În parohiile rămase sub jurisdicția Episcopiei de Muncaci, pe parcursul secolului al XIX-lea românii de aici, minoritari fiind, au fost asimilați cu largul concurs al administrației de stat maghiare¹⁰⁴, astfel încât după 1890 nu mai există nicio mențiune despre folosirea limbii române în cadrul slujbelor religioase.

Parohiile rămase în cadrul diecezei de Oradea au evoluat diferit, întrucât numărul românilor de aici era mai mare, la Bedeu fiind chiar majoritari. Episcopia unită de Oradea s-a îngrijit de existența școlilor confesionale în limba română, aceasta fiind nu numai limba liturgică și extraliturhică, ci și cea oficială în administrația bisericească. Aici comunitățile românești au fost salvate pe moment de la asimilare etnică. Fenomenul a fost desăvârșit însă după 1920.

Procesul de deznaționalizare a românilor uniți rămași sub jurisdicția Episcopiei de Muncaci a avut deplin succes. El a primit noi valențe odată cu înființarea Episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdúdorog în anul 1912, după îndelungi eforturi ale unei serii de prelați ruteni maghiarizați, susținuți puternic de reprezentanții statului ungar. Unul dintre scopuri era eliminarea limbii române din slujba religioasă. Începute în deceniul șapte al secolului al XIX-lea, eforturile au avut sorti de izbândă în 1912. Avizul pentru crearea acestei episcopii a fost dat de Conferința episcopilor catolici de ambele rituri (latin și grec) din Ungaria, din 9 noiembrie 1911. Mitropolitul Victor Mihali de Apșa și episcopii Demetrie Radu și Vasile Hossu și-au dat acceptul pentru înființare, cu condiția să nu fie luate parohii din diecezele românești¹⁰⁵. Evident că acest lucru nu s-a întâmplat, iar din diecezele românești transilvănene au fost luate 83 de parohii, 382 de filii și 172 cătune, cele mai multe din dieceza de Oradea: 44 parohii, 111 filii și 3 cătune¹⁰⁶. În ciuda protestelor acestora, Episcopia greco-catolică maghiară de Hajdúdorog a fost înființată. Acest fapt a creat imense deservicii comunităților românești greco-catolice intrate în nou creată episcopie, unde limba maghiară a devenit limba de cult oficială. Se deschisese drumul spre maghiarizarea accentuată a românilor din acest spațiu, așa cum se întâmplase cu cei din Episcopia de Muncaci. Șansa celor mai multe din aceste parohii românești greco-catolice s-a ivit în momentul 1918, care le-a readus în cadrul Episcopiei greco-catolice de Oradea, iar în urma trasării granițelor au rămas pe teritoriul românesc. La 9 iunie 1919 papa confirma o stare de fapt, decretul Nunțiatunii din Viena din 10 mai 1919, prin care 42 din parohiile trecute la 1912 în cadrul Episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdúdorog erau puse sub administrarea episcopului unit de Oradea, Demetrie Radu, iar alte patru, sub conducerea lui Iuliu Hossude la Gherla¹⁰⁷.

În cadrul Episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdúdorog, limitată acum la Ungaria, mai rămăneau doar parohiile din Leta Mare, Pocei, Macău și Bedeu, aceasta din urmă abia din 1937, de unde în foarte scurt timp românii au și dispărut ca minoritate vorbitoare de limbă română. Urmărind destinul acestor comunități, suntem în concordanță cu concluziile cercetătoarei Maria Berényi, care apreciază că „*Înființarea Episcopiei din Hajdúdorog, pentru comunitățile greco-catolice românești din Bedeu, Pocei și Leta Mare, localități aparținătoare Ungariei de azi, a avut înrîurire ce duce pînă la situația lor actuală de astăzi. Asimilarea acestor români a început cu înființarea acestei dieceze*”¹⁰⁸.

În concluzie se poate spune că, sub aspect religios, comunitățile religioase greco-catolice din Ungaria au fost mult mai expuse fenomenului de asimilare națională decât au fost cele ortodoxe. Integrarea în sistemul instituțional catolic, care avea vârful ierarhiei la Roma, a fost

¹⁰² Maria Berényi, *Rolul Episcopiei de Hajdudorog în istoria greco-catolicilor români din Ungaria*, în *Simpozion*, XII, Giula, 2003, p. 67.

¹⁰³ Acestea erau: Nyiradony, Nyirabrany, Biri, Csegold, Porcsalma, Csengerujfalu, Kallosemjen, Nagykallo, Napkor, Ujfeherto, Hajdudorog, Gelse, Bokony.

¹⁰⁴ Maria Berényi, *Rolul Episcopiei de Hajdudorog în istoria greco-catolicilor români din Ungaria*, în *Simpozion*, XII, Giula, 2003, p. 70-71.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 73.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 75.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 78; vezi și *1918. Bihorul în epopeea unirii*, Editura CCEs, Oradea, 1978, p. 336-338.

¹⁰⁸ Maria Berényi, *Rolul Episcopiei de Hajdudorog în istoria greco-catolicilor români din Ungaria*, în *Simpozion*, XII, Giula, 2003, p. 81.

în detrimentul românilor greco-catolici, care în decurs de două secole au dispărut complet sub aspect etnic. Spre deosebire de aceștia, comunitățile de ortodocși mai supraviețuiesc încă, beneficiind de-a lungul secolelor de legături cu România mult mai bine structurate.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor în acest spațiu și-au făcut apariția primii mesageri ai cultelor neoprotestante, în principal ai bisericii baptiste. Procesul a fost unul de durată, întins pe parcursul mai multor decenii. Primii pastori baptiști români sunt semnalati în jurul anului 1870-1871¹⁰⁹, iar prima mică grupare din zonă, 8-10 persoane, aparținând acestei confesiuni, s-a încheșat la Salonta. Din acest grup făcea parte și Mihai Cornea. De numele său se leagă munca de pionierat în satele locuite de români în Ungaria de astăzi¹¹⁰. Primii credincioși au fost botezați în satele Crîstor, Chitighaz și Cenadul Unguresc. În Chitighaz, bunăoară, primii botezați la baptism datează din anul 1893¹¹¹, consecința a eforturilor depuse încă din iunie 1891 de Gheorghe Șimonca¹¹².

În primele două decenii ale secolului trecut baptismul, venind dinspre Transilvania, a luat o amploare din ce în ce mai mare. Succese majore a cunoscut acesta începând cu anii '20, mai ales în rândul comunităților de ortodocși lipsiți aproape total de preoți după 1920. Terenul era extrem de fertil. Prima biserică baptistă românească din Ungaria s-a constituit la Crîstor¹¹³. În 1919 exista de asemenea o casă de rugăciune aparținând acestei confesiuni și la Chitighaz¹¹⁴. Din Crîstor, în repetate rânduri, misionarii baptiști s-au îndreptat spre Micherechi. Comunitatea baptistă de aici s-a constituit în perioada 1921-1924, primele opt persoane fiind botezate în 1921, punctul culminant al anilor '20 fiind atins trei ani mai târziu când comunitatea a ajuns la 30 de credincioși¹¹⁵. Printre primii tineri botezați s-a numărat Gheorghe Hoțopan, care câțiva ani mai târziu a înființat și un cor bisericesc¹¹⁶. Gheorghe Hoțopan a făcut în localitățile românești din împrejurimi numeroase deplasări în care a încercat să atragă la baptism noi credincioși¹¹⁷. De-a lungul timpului, cea mai importantă activitate spirituală baptistă din cadrul comunității românești din Ungaria s-a desfășurat în Micherechi, aici existând și o comunitate pentecostală importantă¹¹⁸.

Între cele două războaie mondiale numărul creștinilor baptiști din comunitățile românești a crescut de la un an la altul, mai ales în mediile țărănești ortodoxe. Cauzele acestui succes sunt numeroase, însă fundamentală a fost „dezamăgirea pe toate teritoriile vieții”¹¹⁹ care i-a cuprins pe românii rămași în Ungaria după 1918.

După cea de-a doua mare conflagrație mondială datele referitoare la baptiști, ca de altfel la toate confesiunile religioase din Ungaria, sunt mai puțin precise. Regimul comunist din Ungaria nu a surprins cu prilejul recensămintelor natura religiei cetățenilor. Ultima evaluare de acest gen, înainte de 2001, a fost realizată în 1949¹²⁰. Recensământul din 2001 a consemnat în Ungaria un număr de 17.705 baptiști. În ultimele decenii acest cult a pierdut mult teren în fața celorlalte¹²¹. Cu toate acestea, în unele sate românești biserica baptistă este bine încheșată, credincioșii din Micherechi având o activitate destul de consistentă, beneficiind inclusiv de legături cu baptiști din Statele Unite ale Americii¹²².

¹⁰⁹ Anamaria Brad, *Răspîndirea religiei baptiste în comunele românești: Chitighaz, Cenadul Unguresc, Micherechi, Apateu și Crîstor*, în *Conviețuirea (Együttélés)*, an 1, nr. 1, Seghedin, 1997, p. 52.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 53.

¹¹² Ștefan Cioca, *Biserica baptistă din Chitighaz*, Kétegyháza, 1993, p. 11.

¹¹³ Alexandru Hoțopan, *Istoria bisericii baptiste din Micherechi, 1921-1950, (I)*, în *Lumina*, '97, Giula 1997, p. 4.

¹¹⁴ Ștefan Cioca, *Biserica baptistă din Chitighaz*, Kétegyháza, 1993, p. 14.

¹¹⁵ Alexandru Hoțopan, *Istoria bisericii baptiste din Micherechi, 1921-1950 (I)*, în *Lumina*, '97, Giula, 1997, p. 6.

¹¹⁶ Idem, *Istoria bisericii baptiste din Micherechi, 1921-1950 (II) (fragmente)*, în *Lumina*, '98, Giula, 1998, p. 7.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 15-16.

¹¹⁸ *Românii...*, p. 6.

¹¹⁹ Anamaria Brad, *Răspîndirea religiei baptiste în comunele românești: Chitighaz, Cenadul Unguresc, Micherechi, Apateu și Crîstor*, în *Conviețuirea (Együttélés)*, an 1, nr. 1, Seghedin, 1997, p. 56.

¹²⁰ *Românii...*, p. 15.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² Pastor Daniel Burtic, *Din jurnalul Bisericii Baptiste din Micherechi*, în *Conviețuirea (Együttélés)*, an 2, nr. 4, 1998, an 3, nr. 1, Seghedin, 1999, p. 100-101.

Până în 1918, românii din Transilvania, membri ai aceluiași bloc etnic, făceau parte din structuri organizatorice comune, fie că era vorba despre asociații culturale, economice sau politice. Astfel, găsim nenumărate exemple în care români originari din satele care astăzi fac parte din Ungaria erau angrenați în diverse activități și proiecte la nivelul întregii Transilvanii, sau chiar dincolo de Carpați. Un exemplu elocvent din acest punct de vedere este Moise Nicoară (1784-1861). Originar din Giula, cu studii la Oradea, Arad, Bratislava și Viena, el devine una dintre cele mai puternice personalități ale românilor ardeleni, și reprezentant devotat al intereselor românilor din Ungaria. Datorită lui, ca urmare a relațiilor pe care le avea la Curtea vieneză, unde fusese instructorul de limbă română al arhiducelui Ferdinand, Aradul beneficiază începând cu 1812 de o școală pedagogică românească, de un institut teologic (1822) și de un episcop ortodox. În anul 1825 Moise Nicoară pleacă la București, unde a și încetat din viață în 1861. Alături de acesta, localitățile românești din Ungaria de astăzi au dat numeroase personalități care s-au implicat în lupta culturală și națională a românilor transilvăneni înainte de 1918, majoritatea fiind angrenați politic în Partidul Național Român din Transilvania, și mai puțin în cadrul Partidul Social Democrat¹²³. Unii dintre aceștia, rămânând în România Mare, și-au continuat activitățile politice și culturale între cele două războaie mondiale. Nicolae Roxin din Micherechi, spre exemplu, a ajuns deputat în Parlamentul de la București.

În toamna anului 1918 românii de pe teritoriul de astăzi al Ungariei au participat activ la demersurile inițiate de liderii lor pentru unirea acestor teritorii cu România. Când s-a constituit Consiliul Național Român din Oradea și Bihor, Micherechiul a avut și un reprezentant acolo în persoana aceluiași Nicolae Roxin¹²⁴, în Micherechi constituindu-se și o Gardă Națională Română condusă de cadetul aspirant Alexandru Roxin¹²⁵. De asemenea, între delegații participanți din partea cercurilor electorale din Comitatul Bihor la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918 îi regăsim pe George Mureșan, econom din Bedeu, Teodor Pățcaș, preot din Peterd, Ioan Bodor, econom din Vecherd, Victor Domocoș, proprietar din Vecherd¹²⁶. Toți și-au exprimat dorința de a se uni cu România, doleanță rămasă însă fără consecință ca urmare a trasării graniței între România și Ungaria.

Separarea de blocul etnic românesc a creat mari probleme celor rămași în interiorul statului ungar. Legăturile firești existente cu cei din Crișana, Banat și Transilvania s-au rupt, iar comunitatea a rămas practic suspendată, fără niciun sprijin. Organizarea într-o structură instituțională minoritară care să acționeze în direcția sprijinirii intereselor naționalității române lipsea cu desăvârșire, acest tip de structură existând înainte de 1918 în Partidul Național Român din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș.

După 1920 statul horthist maghiar a dus o politică ostilă minorităților. Au fost tolerate doar activități locale (cercuri culturale, coruri etc.), comunitățile românești fiind ele însele izolate din cauza răspândirii pe un spațiu foarte mare de-a lungul frontierei româno-ungare. Și aceste activități erau însă în scădere. Nici măcar din punct de vedere bisericesc românii nu erau mai bine organizați¹²⁷. Majoritatea cercetătorilor români din Ungaria nu sunt foarte tranșanți atunci când vorbesc despre statutul minorității române între cele două războaie mondiale. Potrivit acestora, vinovate ar fi condițiile istorice speciale¹²⁸. Cu toate acestea, expresia folosită spune foarte multe celor familiarizați cu istoria Ungariei interbelice și politica acesteia în privința minorităților¹²⁹.

Capacitatea organizatorică a minorității române a fost în perioada respectivă extrem de redusă, astfel încât după cel de-al doilea război mondial, când noul context politic a

¹²³ Aurel Suci, Moise Nicoară, David Voniga etc.

¹²⁴ 1918. Bihorul în epopeea unirii, Editura CCES, Oradea, 1978, p. 121.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 317.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 240.

¹²⁷ Mihai Cozma, *Evoluția istorică a identității noastre românești/Ce sa întâmplat și de ce?*, în *Conviețuirea (Együttélés)*, an 2, nr. 4, 1998, an 3, nr. 1, Seghedin, 1999, p. 105.

¹²⁸ Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 89.

¹²⁹ ***, *The Romanians in Hungary. Dynamics of an Ethnic Genocide*, Globus Publishers, Bucharest, 1992, p. 28-55.

făcut posibil acest lucru, nașterea unei structuri românești s-a făcut nu fără convulsii¹³⁰. Impulsul organizatoric a venit nu din interiorul comunității, ci din exterior. „Vinnovată” de această situație a fost noua realitate politică din Ungaria, așa cum a fost ea creionată chiar din noiembrie 1944 în programul de acțiune al Partidului Comunist Ungar¹³¹. Formele de organizare, de tip front popular patriotic, erau similare celorlalte state din blocul comunist¹³². Conform directivelor epocii și tipului de organizare a „maselor populare” din perioada comunistă, și românii au fost obligați să-și structureze formațiuni, care răspundeau unor tipare prestabilite și nicidecum intereselor proprii. Erau, așa cum aprecia și Mihai Cozma, „programate înainte de toate pentru reprezentarea demonstrativă, formală a minorității”¹³³, iar activitățile în care se angrenau erau, potrivit aceluiași autor, în cele mai multe cazuri, inutile pentru cauza românimii¹³⁴.

La 21 martie 1948, la Giula, sub directa oblăduire a „conducerii de stat și de partid a orînduirii socialiste” a luat ființă organizația Uniunea Democratică a Românilor din Ungaria. Primul ei președinte a fost Gheorghe Alexici, iar secretar general a fost ales Gheorghe Nădăban. În 1949, conducerea Uniunii a suferit modificări. Președinte a devenit Ioan Borbély, vicepreședinte Gheorghe Bordea, secretar general Petru Pomuț, iar casier Ilie Moldovan. Activitatea Uniunii a fost destul de firavă, aproape fictivă, multă vreme. În primul deceniu al existenței sale, cel mai activ s-a dovedit a fi tocmai casierul Ilie Moldovan, originar din Giula. Atât Gheorghe Alexici, ajuns chiar secretar de stat în Ministerul Culturii în guvernul de la Budapesta¹³⁵ și, în consecință, deturnat de la principalele obligații care-i reveneau în calitate de președinte, cât și Gheorghe Nădăban au fost relativ puțin vizibili în această poziție. Desigur că asupra acestei stări de fapt și-a lăsat amprenta și regimul politic de la Budapesta. Abia prin anii '70, când conținutul acestui regim s-a îmbunătățit, Uniunea Democratică a Românilor din Ungaria a fost ceva mai prezentă în viața românilor¹³⁶. Toate acțiunile Uniunii presupuneau însă prezența unui reprezentant al autorității politice.

Între anii 1957-1983 liderul formațiunii a fost secretarul general, funcție deținută de Petru Silaghi. Începând cu anul 1960 s-au organizat ședințe plenare la care participau români din toată Ungaria. Tot din anul respectiv s-a introdus funcția de președinte obștesc, deținută până în 1983 de Vasile Marc din Micherechi. După acesta, în fruntea Uniunii a fost ales Gheorghe Petrușan (1983-1988), pentru ca între 1988 și 1990 demnitatea să fie deținută de Gheorghe Mihăiescu. Secretar general a fost între 1983 și 1990 Gheorghe Marc.

Începând cu anul 1972 Uniunea Democratică a Românilor din Ungaria a ținut congrese din patru în patru ani¹³⁷. Cu ocazia acestor congrese s-a remarcat faptul că în cadrul minorității românești din Ungaria existau destule divergențe legate, în primul rând de raporturile cu puterea de la Budapesta. Aceste divergențe s-au manifestat tot mai evident pe parcursul anilor '80, când procesul de destindere era vizibil în Ungaria. Punctul culminant al acestor tensiuni a fost atins cu ocazia congresului din decembrie 1988, când delegații din Seghedin au refuzat să participe, în semn de protest față de „politica de vitrină a uniunii”, adică de atitudinea rezervată a liderilor în problema obținerii de drepturi pentru minoritatea română. Cu acest prilej, Mihai Cozma a trimis o scrisoare congresului, adresată personal lui Petru Silaghi, cel care condusese Uniunea decenii de-a rândul, în bună concordanță cu directivele politice și ideologice ale statului ungar, și care mai avea încă un cuvânt greu de spus în formularea liniei politice. Mihai Cozma, căruia i s-a raliat un grup reformator format din Gheorghe Petrușan, Petru Cîmpian, Ștefan Frătean, Tiberiu

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *** , 20. századi magyar történelem: 1900-1994, Szerkesztők: Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos, Korona Könyvkiadó, Budapesta, 1994.

¹³² François Fejtő, *Histoire des démocraties populaires*, Paris, 1992, *passim*.

¹³³ Mihai Cozma, *Evoluția istorică a identității noastre românești/Ce sa întâmplat și de ce?/*, în *Conviețuirea (Együttélés)*, an 2, nr. 4, 1998, an 3, nr. 1, Seghedin, 1999, p. 105.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ Elena Csobai, *Românii din Ungaria după 1945*, în *Simpozion*, XVI, Giula, 2007, p. 84.

¹³⁶ Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 90.

¹³⁷ *Ibidem*.

Boca și Tiberiu Bordaș, a atacat dur conducerea Uniunii, iar Petru Silaghi a considerat acest gest drept unul provocator, drept o încercare de dezbinare a românilor din Ungaria. Scrisoarea, publicată chiar în numărul de debut al revistei *Informatorul*, era în fond și o critică extrem de aspră a organismului de conducere a Uniunii, considerată incapabilă de reformare și de adaptare la lumea în mișcare din anii 1988-1989. Mihai Cozma susținea că „experiențe de două decenii m-au convins că propunerile blânde, obișnuite făcute la diferite întruniri ale noastre au toate șansele de a se pierde fără urmări: cuvântările rostite la congrese niciodată n-au fost luate în considerare în așa măsură ca, în urma lor, să se și schimbe ceva (din timp ce documentele congreselor dovedesc că sunt mereu actuale aceleași probleme concrete). Se pune deci întrebarea: de ce să creadă oricine că metoda propunerilor, cuvântărilor obișnuite va fi tocmai acum cea mai folositoare? Nu e firesc să ajungă omul la concluzia că aici nu mai ajută decât o intervenție gălăgioasă, cum a fost scrisoarea mea?”¹³⁸. Părea că grupul de la Seghedin va fi unul care va încerca modernizarea și actualizarea discursului liderilor Uniunii Democratice a Românilor din Ungaria. Revista *Informatorul* era tribuna unde se puteau manifesta contestatarii conducerii de atunci. Deși se anunța încă din caseta redacțională că urmau să apară șase numere pe an, după primele două aceasta și-a sistat apariția. Rămâne un mister de ce, după doar două numere, în care modernitatea discursului jurnalistic și criticile consistente și constructive din paginile sale aduceau un aer nou în cadrul comunității, aceasta și-a încetat apariția. Probabil că încă nu sosise vremea schimbării. Ne aflam, totuși, la începutul anului 1989, iar autoritățile statului ungar nu puteau risca încă o discuție deschisă în chestiunile minoritare, inclusiv în chestiunea complicității unora din liderii acestora cu autoritatea comunistă de la Budapesta.

Perioada care a urmat până în 1990 a fost destul de tensionată, pe fondul unei ambiante generale destul de încordate. Anul 1989 a marcat radicalizarea intelectualilor grupați în jurul Catedrei de Limba și literatura română a Institutului Pedagogic „Juhász Gyula” din Seghedin, care erau extrem de nemulțumiți de activitatea Uniunii Democratice a Românilor din Ungaria în direcția promovării drepturilor proprii minorității. Practic, în anul 1989 aceștia au refuzat să mai colaboreze cu conducerea acestui organism. Motivul îl găsim chiar în publicația catedrei, *Informatorul*, și este expus de redactorul publicației, Mihai Cozma, profesor în cadrul catedrei amintite, care la o întâlnire cu secretarul general al Uniunii Democratice a Românilor din Ungaria, Gheorghe Marc, îi transmitea faptul că „...Uniunea continuă să activeze într-un cadru și pe baza unui conținut și mecanism care s-au dovedit și până acum cu totul depășite și inutile”¹³⁹.

Începând cu anul 1989 lucrurile au început să se schimbe. Ceea ce s-a câștigat în primul rând a fost posibilitatea organizării după principii voluntare a comunității românești din Ungaria, chiar dacă multe din tarele organizaționale ale vechiului regim mai erau încă prezente¹⁴⁰.

La 15-16 decembrie 1990, cu ocazia unei adunări generale ținută la Liceul „Nicolae Bălcescu” din Giula, s-a constituit Uniunea Românilor din Ungaria. Președinte a devenit Gheorghe Petrușan. Aceasta a fost instituția de reprezentare a românilor din Ungaria, atât sub aspect cultural cât și politic, până în 1994. La 5 iunie 1995 Uniunea Românilor din Ungaria a devenit Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria, asumându-și din acel moment exclusiv sarcini cultural-profesionale. Președinte a fost ales Tiberiu Herdean, acesta fiind urmat de Ioan Ciotea¹⁴¹.

Această transformare s-a datorat apariției Legii Minorităților Naționale și Etnice din Ungaria, în anul 1993. Ea urma să asigure drepturi egale pentru minoritățile naționale și etnice în vederea păstrării culturii proprii și specificului național. Prin această lege s-a stabilit și noul tip de reprezentare a minorităților. Ele urmau să-și aleagă autogovernări locale, care ulterior, la nivel național, își alegeau o autogovernare pe țară¹⁴². Aceste structuri erau alese

¹³⁸ Mihai Cozma, *Plic deschis*, în *Informatorul*, nr. 1, Seghedin, 1989, p. 8-9.

¹³⁹ *Informatorul*, nr. 2, Seghedin, 1989, p. 9.

¹⁴⁰ Mihai Cozma, *Evoluția istorică a identității noastre românești/Ce s-a întâmplat și de ce?*, în *Conviețuirea (Együttélés)*, an 2, nr. 4, 1998, an 3, nr. 1, Seghedin, 1999, p. 105.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² *Românii...*, p. 23.

în cadrul scrutinelor locale generale din Ungaria, și primeau competențe în problemele de învățământ, cultură, presă etc. ale minorității, inclusiv în ceea ce privește finanțarea.

În privința minorității române, pentru alegerile din 1994 s-au format 11 asemenea autoguvernări. Acestea s-au constituit, conform legii, în martie 1995, la Giula, într-o Autoguvernare pe Țară a Românilor din Ungaria (AȚRU). Președintele acesteia a fost până în 1998 Ioan Budai, vicepreședinți Gheorghe Ardelean și Gheorghe Netea. La alegerile complementare din 1995 s-a constituit a 12-a autoguvernare minoritară, cea de la Seghedin. Neparticipând la ședința de constituire a AȚRU de la Giula, aceasta nu a devenit atunci membră a acestui organism național de reprezentare¹⁴³.

Pentru alegerile din anul 1998 s-au înființat alte asemenea structuri locale, inclusiv 12 autoguvernări de sector la Budapesta¹⁴⁴. Majoritatea membrilor acestora nu erau însă români. Legea Minorităților Naționale și Etnice din Ungaria prevedea că cetățenii aveau libertatea deplină să-și aleagă identitatea etnică, astfel că numeroși neromâni și-au constituit autoguvernări așa-zis românești. Conform unor lideri ai românilor din Ungaria, din neant au apărut „români”, care până atunci nu-și descoperiseră această apartenență etnică¹⁴⁵. Fenomenul s-a amplificat apoi de la o alegere minoritară la alta, astfel încât s-a ajuns la situația că multe „autoguvernări românești” nu aveau în componența lor niciun minoritar român din Ungaria. S-a ajuns astfel ca la alegerile minoritare din toamna anului 2006 să fie alese nu mai puțin de 46 autoguvernări românești¹⁴⁶. Situația este în totală discordanță cu scăderea numărului de români din Ungaria. S-au ales 46 de autoguvernări românești, din care 15 la Budapesta, 13 în județul Bichiș, 11 în Bihor, 5 în județul Csongrád, și câte una în județele Borsód-Abaúj-Zemplén și Pesta. Asociația actuali Autoguvernări pe Țară are reprezentanți în 32 de localități, Asociația Femeilor Ortodoxe în 15, iar Asociația Română din Capitală în 5 așezări¹⁴⁷.

Mai mult, la ședințele ordinare și extraordinare ale celor mai multe dintre autoguvernări, mai ales la nivelul AȚRU, se întâlnește o situație ciudată, potrivit căreia discuțiile au loc exclusiv în limba maghiară, consecință a faptului că „membrii” comunității românești nu cunosc de fapt limba română, sau pur și simplu nu sunt români¹⁴⁸. Situația nu este deloc confortabilă pentru românii din Ungaria. Acest fapt îl semnalează mulți dintre reprezentanții comunității românești, iar ziarul *Foia românească* a atras de multe ori atenția asupra anomaliilor existente ca urmare a rezultatelor „șocante” ale alegerilor, când apăreau numeroși necunoscuți (neromâni) pe listele electorale, și ulterior între deputații autoguvernărilor¹⁴⁹. Rezultatele de la ultimele alegeri (2006) sunt concludente și din acest punct de vedere. Iată ce spun redactorii *Foii românești* despre acest lucru: „*La alegerile minoritare din anii anteriori, numele candidaților a fost transcris în ziarul nostru în românește. În cursul redactării materialului actual însă ne-am dat seama că tot mai puțin cunoaștem persoanele care candidează și apoi reușesc să ajungă în autoguvernările românești. În primul rând, la candidații din Budapesta am întâmpinat mari probleme. Persoanele cunoscute în rândul comunității (pentru că s-au remarcat într-un fel sau altul în viața noastră cultural-religioasă românească) îi scriem în românește*”¹⁵⁰.

Potrivit unor reprezentanți ai comunității românești din Ungaria, întregul context este întreținut de însăși actuala conducere a AȚRU, în funcție din 1998¹⁵¹. Președintele Traian Cresta a fost ales în 1999, și la fiecare scrutin acesta este reales, desigur beneficiind de complicatul și permisivul (înadins?) sistem electoral, care oferă și neromânilor posibilitatea să voteze¹⁵². Practic, în conducerea AȚRU există un *status-quo* din 1999. Atunci, președintele Traian Cresta a fost secondat de vicepreședinții Gheorghe Oros, Gheorghe Gulyas și Ioan

¹⁴³ Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 90.

¹⁴⁴ *Românii...*, p. 24.

¹⁴⁵ Eva Iova, *Fraudă electorală de proporții*, în *Foia românească*, 13 octombrie 2006, p. 3.

¹⁴⁶ *Rezultatele alegerilor minoritare 2006*, în *Idem*, 6 octombrie 2006, p. 3.

¹⁴⁷ *Românii...*, p. 24.

¹⁴⁸ Eva Iova, *Cine sunt ei?*, în *Foia românească*, 13 octombrie 2006, p. 3.

¹⁴⁹ *Rezultatele alegerilor minoritare 2006*, în *Idem*, 6 octombrie 2006, p. 3.

¹⁵⁰ *Numele candidaților*, în *Ibidem*.

¹⁵¹ Eva Iova, *AȚRU s-a constituit cu ușile închise. Traian Cresta va fi și în următorii ani președintele AȚRU*, în *Idem*, 7 martie 2003, p. 3.

¹⁵² Eva Iova, *Un cetățean-un vot*, în *Idem*, 30 ianuarie 2009, p. 3.

Tănăsui. La alegerile din 2002, locul lui Gheorghe Oros a fost luat de Gheorghe Ardelean, restul funcțiilor fiind păstrate¹⁵³. Situația a rămas neschimbată și după alegerile minoritare din toamna anului 2006, când Traian Cresta a câștigat, prin același mecanism electoral, un nou mandat de patru ani în fruntea AȚRU. Unii lideri ai românilor din Ungaria îl acuză pe actualul președinte al AȚRU că, pentru a perpetua această stare de lucruri, recurge la tot felul de subterfugii și atacuri la adresa contestatarilor săi. Între acestea, tentativa de reducere la tăcere a *Foii românești* prin subfinanțare, în condițiile în care mai tânărului ziar *Cronica* îi sunt asigurate surse de finanțare, întrucât îi este favorabil¹⁵⁴. De altfel, spun aceștia, *Cronica* a apărut ca o instituție de presă paralelă cu *Foaia românească*, pentru că aceasta avea uneori o atitudine critică la adresa AȚRU, și nu putea fi strunită. În acest sens poate fi privit și mai noul *Centru de Documentare și Informare al Autogovernării pe Țară a Românilor din Ungaria*, înființat în 2003 la Giula¹⁵⁵, pentru care s-ar vrea concurentul *Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria*, aflat de asemenea în opoziție cu reprezentanța politică a românilor din Ungaria. Suspiciunea este alimentată și de faptul că activitățile *Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria* sunt din ce în ce mai puțin finanțate după apariția *Centrului de Documentare și Informare al Autogovernării pe Țară a Românilor din Ungaria*, asemeni *Foii românești*.

Situația nu pare să se schimbe nici pe viitor, întrucât în Ungaria nu se vorbește de vreo modificare a Legii Minorităților. Eva Iova, redactorul șef al celei mai vechi publicații românești din Ungaria, *Foaia românească*, trăgea la începutul anului 2009 un semnal de alarmă în perspectiva viitoarelor alegeri minoritare din toamna anului 2010: „*Situația poate fi mult mai tragică decât cum ne-o imaginăm. În aceste zile au început deja sondajele de probă ale recensământului ce va avea loc în 2011. La doar câteva luni după următoarele alegeri minoritare din toamna anului 2010 (la care – fără modificarea legii și, mai ales, fără sprijinul puternic al Bucureștiului – nu avem nici o șansă să scăpăm de etnobișnițari și de ne-români), se va face recensământul populației Ungariei, iar rezultatul catastrofal deja se prevede. Nu, nu credem că vor fi mai puțini români decât în 2001, când s-au declarat români doar 7995 de persoane. Credem că rezultatul recensământului va fi la fel de fals și nereprezentativ ca și alegerile minoritare românești și întreg sistemul de autogovernări românești, în frunte cu Autogovernarea pe Țară a Românilor din Ungaria și Autogovernarea Românească pe Capitală. Vor apărea «noi» români în localități sau în sectoare budapestane, unde nu au fost niciodată și nu sunt nici azi instituții românești, biserici sau școli, și se vor rușina să se declare români cei din Micherechi sau Chitighaz, care au trecut și prezent, dar s-ar putea să li se fure viitorul!*”¹⁵⁶.

În fața acestor lucruri, tot mai puțini lideri marcanți ai comunității românești din Ungaria au luat poziție. Mihai Cozma, bunăoară, consideră că activitatea instituțională a românilor din Ungaria este „*suprapolitizată și supraformală. Numărul pseudoactivităților nu este mai mic decât activităților adevărate!*”¹⁵⁷. Încheiem cu o concluzie a aceluiași Mihai Cozma, care consideră că nici până în prezent „*nu s-au găsit – dar nici nu se caută – forme prin care majoritatea românilor să se poată considera antrenată și apreciată în viața minoritară, să simtă că aparține de această comunitate!*”¹⁵⁸.

¹⁵³ Gheorghe Petrușan, Emilia Martin, Mihai Cozma, *op. cit.*, p. 91.

¹⁵⁴ *O decizie care pune în pericol Foaia românească*, în *Foaia românească*, 24 aprilie 2009, p. 3; Eva Iova, *Trădarea din Joia Mare*, în *Ibidem*.

¹⁵⁵ Eva Ruja Bánya, *Centrul de Documentare și Informare al Autogovernării pe Țară a Românilor din Ungaria*, în *Lumina*, 2004, Giula, 2004, p. 30-37.

¹⁵⁶ Eva Iova, *Un cetățean-un vot*, în *Foaia românească*, 30 ianuarie 2009, p. 3.

¹⁵⁷ Mihai Cozma, *Evoluția istorică a identității noastre românești/Ce s-a întâmplat și de ce?!*, în *Conviețuirea (Együttélés)*, an 2, nr. 4, 1998, an 3, nr. 1, Seghedin, 1999, p. 105.

¹⁵⁸ *Ibidem*.